
COLONII EVREIEȘTI DIN BASARABIA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Valentin Tomuleț

Una dintre măsurile de importanță majoră promovate de administrația imperială rusă în epoca modernă era de a-i atrage pe evrei, prin crearea coloniilor evreiești, în starea de producție, de a-i deprinde cu diferite activități de muncă – în special cu agricultura.

Această idee apare pentru prima dată la hotarele sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea în rândurile unor cunoscuți activiști de stat ruși și reprezentanți ai elitei intelectuale evreiești. Din prima categorie făceau parte Ceațki cu proiectul său din 1788, Frizel și, în special, Derjavin, iar din cealaltă categorie – Nota Notkin (1798) și, de la sfârșitul anilor '20 ai sec. al XIX-lea – I.B. Levinzon. De implementarea acestei idei era interesat și guvernul, care intenționa să-i facă pe evreii „cetățeni de folos pentru binele statului”, hotărând să-i folosească, alături de germani și bulgari, la colonizarea teritoriilor Novorosiei (Еврейская 1991a, 387).

Adoptarea unei asemenea măsuri a fost dictată, de fapt, de intenția guvernului de a reduce numărul evreilor care se ocupau cu comerțul mărunț, care, după părerea autorităților, nu le aducea mari foloase, dar care cauza mari prejudicii altora și comerțului în general. Prin această măsură se urmărea și scopul de a lărgi starea socială a producătorilor și, ca urmare, să-i obișnuiască pe evrei cu ordinea, cu viața sedentară, să-și organizeze eficient gospodăria și să exercite munci permanente concrete, prin încadrarea în diferite activități de muncă; deci, să-i facă cetățeni de folos statului (Руководство 1914, 406).

Această măsură se afla în legătură directă și cu politica de a-i scoate pe evrei din sate și cătune și a le interzice, în baza Regulamentului despre evrei din 9 decembrie 1804, să se ocupe cu arenda, să aibă în posesie cârciumi, hanuri, restaurante, beciuri etc. Regulamentul avea ca scop să-i deprindă pe evrei cu viața agricolă: el le acorda dreptul de a cumpăra sau a arenda pământul, de a se transfera cu traiul pe pământurile statului, în

care scop statul urma să le acorde până la 30000 desetine de pământ (ПСЗРИ 1830, 731-737).

Pentru organizarea coloniilor agricole, evreilor le-au fost date pământuri în Novorosia. Din poziția Comitetului de Miniștri din 6 aprilie 1810 constatăm că în 1812 numărul coloniștilor evrei constituia cca 600 familii, în număr de 3640 persoane, și că în 1812 numărul lor urma să fie completat cu încă 300 familii. Însă, deoarece în 1812 banii destinați pentru amenajarea coloniștilor n-au fost alocați, colonizarea, pe o perioadă de timp, a fost stopată. În perioada ce a urmat guvernul nu a întreprins măsuri concrete în vederea atragerii noilor coloniști (Руководство 1914, 407).

Regulamentul despre evrei din 13 aprilie 1835, adoptat în scopul deschiderii noilor căi de încadrare a evreilor în viața economică – în agricultură și industrie – și de a le crea obstacole în practicarea diferitelor ocupații ilegale, nu stipulează nimic nou cu referire la coloniștii evrei (ПСЗРИ 1836, 308-323). Evreilor agricultori li se permitea să treacă pe pământurile statului, ale moșierilor și pe cele aflate în posesie. Pe pământurile moșierești și pe cele posesionare evreii aveau dreptul să se așeze doar în zona admisă evreilor pentru viața sedentară (*черта оседлости*). Evreii agricultori urmau să se așeze separat de așezările creștinilor, iar comunitățile sătești evreiești erau instituite separat de alte confesiuni religioase (Руководство 1914, 407).

Ulterior, la 5 martie 1847, sunt adoptate reguli suplimentare cu referire la așezările evreilor aflate pe pământurile statului (ПСЗРИ 1848, 177-181). Iar la 19 august 1852 este promulgată legea cu privire la măsurile de ușurare a modalităților de trecere a evreilor pe pământurile statului în guberniile din partea de vest a Rusiei¹. Evreii au primit dreptul de a se transfera doar în guberniile din Novorosia, pe pământurile moșierești sau po-

¹ În guberniile apusene ale Rusiei intrau: guberniile Kiev, Podolia, Volânia, Vilno, Kovno, Grodno, Vitebsk, Movilău și Minsk.

sesionare și cele populate de evrei, în zona admisă pentru viața sedentară (ПСЗРИ 1853, 525-527).

O cotitură radicală în politica promovată de țarism cu referință la evreii agricultori intervine în perioadă domniei lui Alexandru al II-a. Prin legea din 22 octombrie 1859 este interzisă așezarea evreilor pe pământurile statului în guberniile de vest ale Rusiei. Evreii au primit dreptul de a se transfera doar în guberniile din Novorosia, pe pământurile moșierești sau particulare și cele populate de evreii, în zona admisă pentru viața sedentară (ПСЗРИ 1861, 177).

În 1861, Comitetul tutelar privind coloniștii străini din sudul Rusiei și Administrațiile Proprietăților Statului primesc dreptul de a le permite evreilor care posedă gospodării agricole exemplare și un număr suficient de brațe de muncă pentru a se ocupa pe viitor cu agricultura ca, până la expirarea termenului de 25 de ani, să se înscrie în ghidele negustorești și să se ocupe cu comerțul și meșteșugăritul, în baza certificatelor comerciale țărănești, fără a fi excluși din categoria evreilor agricultori, cu plata obligatorie a prestațiilor pentru ambele stări sociale (ПСЗРИ 1863, 393).

La 12 februarie 1865 este confirmat Regulamentul Comitetului de Miniștri, care acorda Ministerului Proprietăților Statului dreptul de a le permite evreilor agricultori să se transfere pe pământurile statului și în guberniile de vest ale Rusiei și să treacă, la cererea lor, în altă categorie socială, unde nu întâlnesc obstacole pe motiv național sau confesional etc. Această măsură a fost aplicată și pentru evreii agricultori de pe pământurile moșierești, cu condiția ca trecerea în altă categorie socială să fie făcută cu acordul Ministerului de Interne, în baza permisiunii ministrului de finanțe (ПСЗРИ 1867, 191).

Ulterior, la 24 noiembrie 1867, dreptul de a trece în alte categorii sociale era acordat evreilor agricultori și de administrațiile guberniale, cu condiția ca despre această măsură să fie înștiințat ministerul de resort. Evreii agricultori așezați pe pământurile personale au fost egalați în drepturi cu evreii agricultori ce locuiau pe pământurile moșierești (ПСЗРИ 1871, 328-329). Iar prin decizia Consiliului de Stat din 30 mai 1866 au fost anulate în genere regulamentele referitoare la înscrierea evreilor în categoria agricultorilor și anulate subsidiile bănești alocate pentru transferarea evreilor în categoria evreilor agricultori. Sumele

rămase au fost alocate pentru susținerea evreilor care abia au intrat în această categorie (ПСЗРИ 1868, 609).

În așa fel, către sfârșitul anilor '60 ai sec. al XIX-lea guvernul a renunțat la politica energetică de a-i atrage pe evrei în ramura agricolă. Cauza urmează a fi găsită, cum constată unii cercetători, în rezultatele slabe, obținute pe parcursul anilor, în acest domeniu de către evrei, în pofida privilegiilor acordate evreilor agricultori și sumelor mari alocate din bugetul statului pentru amenajarea coloniștilor. De succesele infime obținute de evreii agricultori urmează să fie învinuiți nu doar evreii. Existau mai mulți factori care au influențat rezultatul colonizării: sărăcia evreilor, pionieratul afacerii, secetele frecvente, sistemul birocratic, abuzurile în timpul construirii caselor pentru evrei, asigurarea proastă cu inventar agricol etc. Dar, în special, n-au fost la înălțime evreii capitaliști, cărora guvernul le-a acordat mari drepturi în ce privește cumpărarea pământurilor și popularea lor cu coreligionari de-ai lor, mai săraci (Руководство 1914, 409).

Urmărind aceleași scopuri pe care țarismul și le propunea și în celelalte gubernii de sud-vest ale Rusiei și având o bogată experiență de formare a coloniilor străine din Novorosia (primele colonii au fost instituite în gubernia Herson în 1807 (Боровой 1928, 140) și în sudul provinciei), țarismul organizează (luând drept exemplu coloniile germane) colonii evreiești și în Basarabia.

Primele colonii evreiești în Basarabia au apărut la mijlocul anilor '30 - începutul anilor '40 ai sec. al XIX-lea, iar statutul definitiv al acestor colonii a fost confirmat odată cu adoptarea Regulamentului despre evreii agricultori din 26 decembrie 1844 (ПСЗРИ 1845, 910-917). Conform unor date statistice, în anii '30-'50 ai sec. al XIX-lea în județele Soroca și Bălți erau înregistrate 9 colonii evreiești: Alexandreni (1837), Mărculești (1837), Zgurița (1851), Cârpești (1853) – fondate pe pământurile luate în arendă și la Dumbrăveni (1836), Briceva (1836), Valea lui Vlad (1836), Vertiujeni (1838) și Liublin (1842) – fondate pe pământuri cumpărate (Еврейская 1991a, 388).

Inițiativa creării unor colonii evreiești în Basarabia aparține negustorilor David Zelenski (de ghilda întâi) din Kremenciug, Iosif Rabinovici (de ghilda a treia) din Pavlograd și mic-burghezului Iacov Goldenveizer din Uman, care la sfâr-

șitul anului 1840 se adresează guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei M.S. Voronțov cu rugămintea „să li se permită să cumpere de la stat 5 mii desetine de pământ în Basarabia și să întemeieze acolo o *colonie agricolă evreiască*”², prezentând proiectul instituirii unei *colonii exemplare evreiești*³. Ei argumentau necesitatea organizării coloniilor evreiești în Basarabia prin faptul că „evreii din Rusia, în număr de 1500000 de persoane, își asigură existența pe două căi: de pe seama comerțului, în special a comerțului mărunț și a meșteșugului. Dar aceste două izvoare nu sunt stabile și nu pot asigura existența unor familii mari. Ca rezultat, evreii au devenit săraci; astfel încât prin acțiuni necinstite au început să-și asigure existența în mod ilegal, imoralitatea devenind deja pentru mulți din ei o trăsătură de caracter. Iată din ce cauză evreilor au început să li se incrimineze toate viciile, toate mârșăviile, de cele mai multe ori exagerate”⁴.

La 7 decembrie 1840, M.S. Voronțov cere guvernatorului militar al Basarabiei P.I. Fiodorov să-și expună părerea vis-a-vis de intenția lui David Zelenski, Iosif Rabinovici și Iacov Goldenveizer, de a organiza coloniile evreiești în Basarabia⁵. Pentru a se documenta și a afla starea de spirit a evreilor din Basarabia, P.I. Fiodorov transmite proiectul organizării coloniilor evreiești în Basarabia, alcătuit de Zelenski, Rabinovici și Goldenveizer, pentru expertiză, negustorului de ghilda întâi din Chișinău Ilie Vâvodțov, cunoscut om de afaceri din acea perioadă, inițiator și el al organizării în provincie a coloniilor evreiești. În răspunsul din 20 decembrie 1840, acesta, apreciind proiectul și susținând necesitatea organizării coloniilor evreiești în Basarabia, se pronunță totuși împotriva adoptării lui. Mai mult ca atât, Vâvodțov îi învinuiește pe Zelenski, Rabinovici și Goldenveizer că vorbesc nerescușit despre confracții lor, deoarece aceștia afirmă că „... evreii nu sunt recunoscători pentru actul de binefacere din partea împăratului și doar privilegiile acordate îi fac să se înscrie în categoria evreilor agricultori”⁶. Vâvodțov scrie că „evreii agricultori care au organizat colonii în Basarabia se ocupă sânguincios cu agri-

cultura, trăiesc, mulțumită lui Dumnezeu și Țarului, în bunăstare. Bineînțeles, aceste gospodării sunt abia în proces de constituire și n-au obținut rezultatele așteptate de guvern; dar, cu timpul, ele se vor cristaliza. În acest sens ca exemplu poate servi situația coloniștilor germani la începutul colonizării în Rusia și starea lor actuală. Același lucru se va întâmpla și cu coloniile evreiești. Urmășii lor îi vor întrece pe țărani leneși moldoveni”⁷. Vâvodțov considera că pentru a-i cointeresa pe evrei să se ocupe cu agricultura este necesar ca ei să fie scutiți de prestații, să li se acorde dreptul de a organiza colonii agricole în întreaga Basarabie, inclusiv la o distanță de 50 verste de la hotarul cu Principatul Moldova⁸.

Statutul definitiv al evreilor agricultori a fost confirmat printr-o decizie specială din 26 decembrie 1844 (ПСЗРІ 1845, 910-917), acordându-li-se unele privilegii: eliberați pe o perioadă de 10 ani de toate dările și impozitele în bani, de prestațiile în natură, în afară de cele personale și pentru o perioadă de 25 de ani – de recrutare⁹; erau scutiți de plata tuturor datorilor etc. Fiecare familie a primit, la început, câte 30 desetine de pământ (ПСЗРІ 1845, 914). Dar spre deosebire de coloniile evreiești din gubernia Herson, care erau instituite pe pământurile de stat, în Basarabia coloniile erau organizate, de regulă, pe pământuri particulare, în baza contractelor libere.

Organizarea coloniilor evreiești în Basarabia a fost o procedură nu din cele ușoare. Ea a necesitat timp, nu doar pentru perfectarea actelor necesare pentru organizarea coloniilor, dar și pentru transferarea evreilor din diferite gubernii ale Ucrainei, Bielorusiei și Rusiei în Basarabia și pentru organizarea lor în comunități agricole. Un interes deosebit prezintă crearea, în 1844, a coloniei evreiești pe moșia Alexandreni din județul Iași. La 13 martie 1844 Judecătoria de district Soroca-Iași cere acordul guvernatorului militar al Basarabiei P.I. Fiodorov să li se permită celor 41 familii de evrei din diferite orașe și târguri ale guberniilor Kiev și Podolia a se transfera în satul Alexandreni, județul Iași, ce aparținea negustorului de ghilda întâi din Chișinău Ilie Vâvodțov, și să întemeieze acolo

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3328, f. 1.

³ Despre proiectul și modalitatea organizării coloniilor agricole evreiești din Basarabia propuse de David Zelenski, Iosif Rabinovici și Iacov Goldenveizer, a se vedea mai detaliat: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3328, f. 2-9 verso, 13-20 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3328, f. 2.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3328, f. 1-1 verso.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3328, f. 10 verso.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3328, f. 10 verso.

⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3328, f. 11.

⁹ Conform deciziei imperiale cu referire la evrei, din 16 decembrie 1846, în decursul anilor 1847 și 1848, în Basarabia urma să fie efectuat un recensământ al evreilor, iar aceștia supuși recrutării în baza principiilor generale (ПСЗРІ 1847, 677).

o colonie evreiască¹⁰. Conform certificatului din 21 martie 1844, eliberat de judecătoria locală Iași, această localitate se afla la o distanță de peste 50 verste de la hotarele cu Principatul Moldova, includea 3000 desetine de pământ și era nepopulată¹¹.

La 4 iunie 1844, Vâvodțov alcătuieste un nou contract pentru stabilirea evreilor din diferite orașe ale guberniilor Kiev și Podolia în Alexandreni și organizarea unei colonii evreiești¹². Confirmând dorința celor 41 familii de evrei de a se strămuta din diferite orașe și târguri ale guberniilor Kiev și Podolia pe moșia Alexandreni, P.I. Fiodorov se adresează la 10 iunie 1844 Cârmuirii Regionale din Basarabia cu rugămintea ca această chestiune să fie discutată și soluționată. Pentru amenajarea evreilor în Alexandreni a fost alcătuit și un contract, pe o perioadă de 50 de ani, care urma să fie semnat de proprietarul moșiei, negustorul Vâvodțov, și de evrei¹³. Dar, organizarea coloniilor evreiești nu era pe placul tuturor. La 17 iunie 1844, moșierul Ștefan Leonard înaintează o plângere marelui ținutal al nobilimii din districtul Soroca-Iași, în care scria că negustorul Vâvodțov îi transferă în mod ilegal pe evrei în localitatea Alexandreni, deoarece localitatea era stabilită în limita de 50 verste de la hotarul cu Principatul Moldova, cerând ca Senatul Guvernamental să adopte o decizie specială pe această chestiune. La 23 iunie 1844 mareșalul ținutal Catargi din districtul Soroca-Iași cere lămuriri referitor la această problemă de la Cârmuirea Regională¹⁴. În aceeași zi, Judecătoria de district Soroca-Iași se adresează mareșalului regional al nobilimii Sturdza, făcând referire la plângerea moșierului Ștefan Leonard, și întrebă dacă negustorul Vâvodțov a avut dreptul să-i transfere pe evreii din guberniile Kiev și Podolia în localitatea Alexandreni și să întemeieze acolo o colonie evreiască. Mai mult ca atât. Moșierul Ștefan Leonard era într-un proces de judecată, litigiul vizând moșia Alexandreni, și aștepta decizia Senatului Guvernamental. Leonard aducea dovezi că moșia Alexandreni se afla la 50 verste de la hotarele cu Principatul Moldova și că în trecut această localitate a fost populată de creștini, în care erau două parohii. Moșia fusese vândută de funcționarul de clasa a VII-a Băiaș negustoru-

lui de gilda întâi din Chișinău Ilie Vâvodțov¹⁵. La 7 august guvernatorul militar al Basarabiei P.I. Fiodorov cere Cârmuirii Regionale a Basarabiei să discute cererea moșierului Ștefan Leonard și să se clarifice dacă negustorul Vâvodțov are dreptul de a-i transfera pe evreii din guberniile Kiev și Podolia în Alexandreni și de a crea acolo o colonie evreiască¹⁶. Între timp avea loc procesul de amenajare a coloniei evreiești Alexandreni. Conform datelor Administrației Financiare a Basarabiei din 28 martie 1845, în baza contractelor încheiate între evreii și proprietarul moșiei Vâvodțov, în Alexandreni deja au fost transferate 73 familii de evrei¹⁷.

Pe parcurs, numărul doritorilor de a se transfera în colonia evreiască Alexandreni creștea. La 28 martie 1845, conform datelor Administrației Financiare din Basarabia, 80 de familii din diferite orașe și târguri ale guberniei Podolia vroiau să se transfere în colonia Alexandreni și la 13 august 1847 obțin susținerea ministrului de interne¹⁸.

Ulterior, în colonia evreiască Alexandreni s-au mai așezat cu traiul și alți evrei din guberniile Podolia și Kiev. La 10 aprilie 1847 ministrul de interne scrie guvernatorului militar al Basarabiei cu referire la demersul acestuia din 14 martie 1846 privind condițiile de transferare a celor 65 familii de evrei din diferite orașe și târguri ale guberniilor Podolia și Kiev în colonia evreiască Alexandreni, că a discutat despre această problemă cu ministrul de finanțe și nu vede obstacole în ce privește transferarea lor¹⁹. Potrivit contractului din 19 iunie 1846, pentru pământul ce li s-a dat în folosință evreii-agricultori erau obligați să-i plătească proprietarului câte o rublă argint anual și să respecte Regulamentul despre evreii agricultori din 26 decembrie 1844²⁰.

Eforturile negustorului Ilie Vâvodțov au fost răsplătite de către administrația rusă. Conform deciziei Senatului Guvernamental din 28 octombrie 1848²¹, pentru transferarea pe parcursul anului 1844 a evreilor din diferite orașe și târguri ale gu-

¹⁰ ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 1, 2-2 verso.

¹¹ ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 7.

¹² ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 17-18.

¹³ ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 21-21 verso

¹⁴ ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 37-38.

¹⁵ ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 58-58 verso.

¹⁶ ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 57.

¹⁷ ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 105-105 verso. A se vedea listele celor 73 de familii de evrei în: ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 106 verso-117.

¹⁸ ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 341-341 verso. A se vedea listele celor 80 de familii de evrei în: ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 342-353 verso.

¹⁹ ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 281-281 verso.

²⁰ ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 237 verso-238, 377-377 verso.

²¹ ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 347-347 verso.

berniilor Kiev și Podolia – 248 persoane de sex masculin și 15 de sex feminin, și înzestrarea lor cu 365 fălci de pământ (cca 477 desetine), cu o plată anuală de doar 1 rub. pentru fiecare falce, pământul fiind fertil și amplasat la o distanță mică de orașul Bălți, negustorul Ilie Vâvodțov a fost confirmat în categoria cetățenilor de onoare²². Probabil, acest titlu onorific a fost solicitat de însuși Vâvodțov, care a promis că, în caz de soluționare pozitivă a chestiunii, va scuti 100 de coloniști evrei de plata pentru pământ pe o perioadă de 50 de ani²³.

Pe parcursul anilor, numărul coloniilor evreiești a crescut. Conform unei statistici a populației evreiești din anii 1847-1848²⁴, în Basarabia erau înregistrate 10 colonii: în județul Iași, plasa Ghiliceni – colonia Valea lui Vlad (382 persoane); în județul Iași, plasa Slobozia – colonia Alexandreni (358 persoane); în județul Hotin, plasa Secureni – colonia Vișneva (Lomacineț) (188 persoane); în județul Soroca, plasa Otaci – colonia Merișovca (Tumanova) (250 persoane și 6 persoane de altă etnie); în plasa Târnova – colonia Briceva (471 persoane); în plasa Bădiceni – colonia Zgurița (396 persoane); în plasa Ocolina – colonia Dum-

brăveni (426 persoane); în plasa Florești – colonia Mărculești (297 persoane); în plasa Văscăuți – colonia Vertiujeni (167 persoane) și colonia Liublin (212 persoane)²⁵.

În 1853, în localitatea Bairamci, ținutul Akkerman, pe pământurile moșierului Constantin Ziro și soției acestuia Ecaterina (născută Duca) a fost întemeiată o altă colonie agricolă evreiască. 41 familii de evrei din orașele Akkerman, Bender, Ismail, Chișinău și Chilia au încheiat cu moșierul Constantin Ziro la începutul anului 1853 un contract de arendă pe o perioadă de 25 de ani²⁶. În primii 3 ani moșierul pune la dispoziția coloniștilor câte 5 desetine de pământ, lotul urmând să fie mărit până la 20 de desetine. În afară de aceasta, pentru plantarea viței-de-vie și a copacilor fructiferi, moșierul mai pune la dispoziție fiecărui colonist câte jumătate de desetină de pământ. Pentru aceasta, coloniștii se obligau ca în decurs de un an să sădească copaci și viță-de-vie. În cazul în care contractul era încălcat, pământul li se lua înapoi²⁷. Conform contractului încheiat între proprietar și mic-burghezii din Akkerman, la 21 ianuarie 1853, pentru pământul luat în arendă coloniștii trebuiau să plătească moșierului desetina, un impozit bănesc anual în mărime de 1,5 rub. argint și câte 50 cop. argint pentru locul de casă²⁸.

În același an, potrivit raportului administrației județene Soroca din 21 iunie 1853, 48 mic-burghezi evrei din Chișinău, Bălți, Orhei, Hotin și din târgurile Tuzora (Călărași), Fălești, Telenești și Râșcani au arendat pământul de la moșierul și răzeșii din satul Bălănești, ținutul Soroca, pe o perioadă de 25 de ani și au întemeiat colonia Teleneștii Noi²⁹. Tot în baza contractului locuiau evreii-agricultori în satele Romanovca, județul Bender, și Ivanos, județul Orhei³⁰. Potrivit recensământului fiscal din 1851, în Basarabia erau înregistrați 1966 evrei-agricultori (Кеппен 1857, 25). Conform datelor lui Alexei Nacco, în Basarabia, în 1854, erau

²² *Cetățean de onoare* (почетный гражданин) – stare socială privilegiată, deosebită de orășeni, creată prin manifestul imperial din 10 aprilie 1832 și divizată în *cetățeni de viță* și *personalii*, dar care nu erau întruniți într-o organizație de castă (Зябловский 1842, 52). Statutul de cetățean de onoare era acordat fie personal pe durata vieții, fie ereditar și negustorilor care activau o perioadă de 10 ani la rând în prima gildă sau 20 de ani în a doua gildă într-un oraș, cât și negustorilor care aveau funcția de consilier de comerț sau care au primit un ordin imperial, marilor industriași, persoanelor care s-au remarcat în domeniul științei și artei, celor cu studii universitare, precum și copiilor de nobili. Ei erau scutiți de impozite, prestații personale, serviciu militar obligatoriu și de pedepse corporale, aveau dreptul de a alege și de a fi aleși în organele de administrație orășenească, de a se numi în actele oficiale *cetățean de onoare* (Свод 1833, 114-116, 118-119); casele lor erau dispensate de încartuire. Numărul lor în Basarabia, la mijlocul secolului al XIX-lea, era neînsemnat, dar către sfârșitul acestui secol s-a mărit considerabil. Deși reprezentau o stare socială specifică populației urbane, mulți dintre ei locuiau în sate. Cetățenii de onoare (nobili, foștii funcționari etc.) erau încadrați și în comerțul orășenesc, însă numărul lor era destul de mic (ANRM, F. 151, inv. 1, d. 93, f. 92; Памятная 1862, 46). Din cele 11475 de certificate comerciale eliberate burgheziei comerciale din Basarabia în anii 1849-1863 cetățenilor de onoare le reveneau doar 84 (0,7%) de certificate (Tomuleț 2002, 346).

²³ ANRM, F. 6, inv. 9, d. 345, f. 347 verso-348.

²⁴ Izvorul, cu regret, nu indică anul alcătuirii statisticii. Credem însă că această statistică a evreilor din întreaga Basarabia a fost alcătuită în baza deciziei imperiale cu referință la evrei din 16 decembrie 1846, care prevedea ca în decursul anilor 1847 și 1848, în Basarabia să fie efectuat un recensământ al tuturor evreilor, iar aceștia supuși recrutării în baza principiilor generale (ПСЗРІ 1847, 677).

²⁵ ANRM, F. 134, inv. 1, d. 103, f. 42 verso-43, 43 verso-44, 50 verso-51, 52 verso-53, 54 verso-55, 55 verso-56, 56 verso-57, 58 verso-59, 61 verso-62.

²⁶ ANRM, F. 6, inv. 9, 1853-1855, d. 819, f. 1-2 verso, 59.

²⁷ ANRM, F. 6, inv. 9, 1853-1855, d. 819, f. 58-58 verso, 126-126 verso, 129-129 verso.

²⁸ ANRM, F. 6, inv. 9, 1853-1855, d. 819, f. 58 verso, 126.

²⁹ ANRM, F. 134, inv. 3, 1854, d. 129, f. 1-3, 18 verso-19, 28-36 verso.

³⁰ ANRM, F. 6, inv. 3, 1853-1856, d. 658, f. 32-32 verso, 43-43 verso.

înregistrate 11 colonii evreiești (83 colonii bulgare și 24 colonii germane) (Hakko 1879, 217).

Pe parcurs, evreii-agricultori au mai obținut anumite privilegii din partea administrației imperiale. La cererea împuterniciților din partea coloniilor evreiești Abram Iaroșevski și Țudik Koin de a scuti coloniile evreiești Vertiujeni, Valea lui Vlad, Briceva și Mărculești de recrutare pe o perioadă de 50 de ani, în loc de 25 de ani, în baza deciziei Senatului din 23 august 1849, de acest privilegiu au beneficiat doar coloniile Briceva și Mărculești. Motivul era că evreii din aceste colonii, într-un număr mai mare de 80 de persoane, s-au așezat aici cu traiul încă în anii 1838 și 1839, beneficiind de prevederile Regulamentului din 26 decembrie 1844. La 27 mai 1852 evreii din colonia Valea lui Vlad s-au adresat cu rugămintea de a fi și ei scutiți pe o perioadă de 50 de ani de serviciul militar, argumentând că, la data acordării privilegiilor pentru coloniile Briceva și Mărculești, în cererea acordată de împuterniciți nu era indicat că ei sunt evrei-agricultori. Acum, fiind incluși în categoria evreilor-agricultori³¹, vor și ei să beneficieze de acest drept. Pornind de la faptul că ei au cumpărat aceste pământuri încă în 1839, iar în 1840, fiind în număr de 170 persoane, s-au adresat cu rugămintea de a fi înscrși în categoria evreilor-agricultori. Luând în considerație faptul că soluționarea acestei probleme s-a târăgănat și că comunitatea lor nu poate fi considerată una mare – până la editarea Regulamentului despre evrei din 26 decembrie 1844 având 123 persoane, iar potrivit recensământului fiscal din 1850 deja 163 persoane – la 13 martie 1856 Senatul le acordă dreptul de a beneficia de acest privilegiu (ПСЗРІ 1857, 125-127).

Către 1857 în Basarabia erau deja 13 colonii evreiești: în județele Hotin (1), Soroca (6), Iași (2), Orhei (2), Chișinău (1) și Bender (1) (Tomuleț 1998, 74).

Din numărul evreilor-agricultori doar 521 de persoane (5,1%) dețineau loturi pe pământurile statului, restul erau posesori de loturi și beneficiau de privilegii, fiind în fond concesionari în jude-

țele Soroca (4657 persoane), Bender (1389), Iași (1378), Orhei (1062), Chișinău (644), Hotin (345) și Akkerman (184 persoane)³².

Știind că evreii au deținut, chiar de la început, un rol important în viața economică a Basarabiei, ne-ar interesa ce prezentau ei ca stare socială sub raport îndeletnicitar la mijlocul sec. al XIX-lea. Întru soluționarea acestei sarcini am apelat la datele statistice inedite privind numărul populației încadrate în diferite ramuri economice din 1858 (Tabelul 1).

Datele Tabelului 1 confirmă stratificarea evreilor din Basarabia în patru categorii sociale: negustori, agricultori, meșteșugari și mica burghezie. Este vădită o preponderență absolută a micii burghezii – 78% de familii (69,5% din numărul total de persoane), comparativ cu: 10,4% de familii (16,7% persoane) – agricultori; 7,4% de familii (10,1% persoane) – negustori și 4,2% de familii (3,7% persoane) – meșteșugari. Ponderele micii burghezii este destul de mare în orașele Basarabiei, constituind în medie 81,8% de familii (76,0% din numărul total de persoane), sau respectiv: 95,2% de familii în Reni, 91,4% – în Akkerman, 87,1% – în Hotin, 86,7% – în Chișinău, 85,7% – în Chilia, 82,4% – în Bălți etc. Ceva mai mic era numărul micii burghezii evreiești în județele Basarabiei, constituind în medie 72,5% de familii (61,7% din numărul total de persoane), în unele județe având însă o preponderență absolută: 96,6% de familii în Hotin, 87,9% – în Orhei, 87,0% – în Cahul, 74,3% – în Iași, 63,8% – în Soroca etc.

Destul de mic era numărul evreilor-agricultori, el constituind în medie 10,4% de familii (16,7% persoane) pe întregul teritoriu, sau 25,2% de familii (36,6% persoane) în așezările rurale în care erau localizați, prevalând absolut (în comparație cu celelalte stări evreiești) în județele Bender și Akkerman – 100% de familii, în județul Chișinău – 50,4% familii, în județul Soroca – 36,2%, în județul Iași – 15,6%, în județul Orhei – 12,1% și în județul Hotin – 3,4% familii.

La începutul anilor '60 ai sec. al XIX-lea, conform datelor expuse în lucrarea redactată de P. Krușevan, în Basarabia erau 16 colonii evreiești: o colonie în județul Hotin (Lomacineț), 10 – în județul Soroca (Mereșeuca Nouă, Liublin, Vertiujeni, Căprești, Mărculești, Zgurița, Briceva, Dumbrăveni,

³¹ La 17 iunie 1854, guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei confirmă că evreii din gubernia Podolia, în număr de 170 de persoane, prin demersurile împuterniciților din 28 iunie, 2 și 30 iulie, 3 septembrie și 10 octombrie 1840 înaintate Administrației Financiare a Basarabiei, cer să fie înscrși în categoria evreilor-agricultori pe pământurile cumpărate de societățile lor în localitatea Valea lui Vlad, județul Iași (ПСЗРІ 1857, 126).

³² ANRM, F. 134, inv. 3, d. 156, f. 199 verso-200.

Populația evreiască din Basarabia, sub raport îndeletnicitar, la 1858*

Orașele și județele	Negustori		Agricultori		Meșteșugari		Mica burghezie**		Numărul total		Raportul familiilor, în %			
	Familii	Persoane	Familii	Persoane	Familii	Persoane	Familii	Persoane	Familii	Persoane	Negustori	Agricultori	Meșteșugari	Mica burghezie
Orașele														
Chișinău	190	1426	-	-	123	795	2048	8861	2361	11082	8,0	-	5,2	86,7
Orhei	91	638	-	-	15	102	338	1588	444	2328	20,5	-	3,4	76,1
Soroca	126	1209	-	-	16	118	199	1403	341	2730	37,0	-	4,7	58,3
Bălți	73	647	-	-	3	14	355	1603	431	2264	16,9	-	0,7	82,4
Hotin	113	953	-	-	5	40	793	5651	911	6644	12,4	-	0,5	87,1
Bender	75	748	-	-	75	376	243	1473	393	2597	19,1	-	19,1	61,8
Akkerman	16	188	-	-	3	21	203	1426	222	1635	7,2	-	1,4	91,4
Cahul	14	91	-	-	-	-	-	-	14	91	100,0	-	-	-
Chilia	14	121	-	-	-	-	84	553	98	674	14,3	-	-	85,7
Ismail	13	125	-	-	75	363	408	2698	496	3186	2,6	-	15,2	82,2
Reni	1	13	-	-	-	-	20	83	21	96	4,8	-	-	95,2
În total	726	6159	-	-	315	1829	4691	25339	5732	33327	12,7	-	5,5	81,8
Județele														
Chișinău	-	-	113	664	-	-	111	394	224	1058	-	50,4	-	49,6
Orhei	-	-	68	1062	-	-	493	2366	561	3428	-	12,1	-	87,9
Soroca	-	-	397	4657	-	-	701	4238	1098	8895	-	36,2	-	63,8
Iași	-	-	133	1378	86	410	634	3213	853	5001	-	15,6	10,1	74,3
Hotin	-	-	32	345	-	-	922	6771	954	7116	-	3,4	-	96,6
Bender	-	-	229	1910	-	-	-	-	229	1910	-	100,0	-	-
Akkerman	-	-	39	184	-	-	-	-	39	184	-	100,0	-	-
Cahul	-	-	-	-	7	55	47	188	54	243	-	-	13,0	87,0
În total	-	-	1011	10200	93	465	2908	1170	4012	27835	-	25,2	2,3	72,5
Numărul total	726	6159	1011	10200	408	2294	7599	42509	9744	61162	7,4	10,4	4,2	78,0

*ANRM, F. 134, inv. 3, d. 156, f. 205-206.

**Mica burghezie (*мещане*) – pătură socială ce includea diferite categorii de orașeni: mici negustori și meseriași, funcționari și salariați săraci, proprietari mici (de case) etc.

Starovca și Teleneștii Noi), 2 – în județul Bălți (Alexandreni și Valea lui Vlad), 2 – în județul Orhei (Șibka și Nicolaievca-Bolgrad), 2 – în județul Chișinău (Golovca și Constantinovca) și o colonie în județul Bender (Romanovca). În aceste colonii (în afară de Golovca – care deja era nepopulată) erau înregistrate cca 1082 gospodării evreiești cu un număr de 10589 persoane (Бессарабия 1903, 187).

Dar, pe parcurs numărul coloniilor evreiești s-a micșorat. În 1874 existau doar 8 colonii evreiești (inclusiv una nepopulată): o colonie în județul Iași cu o populație de 220 bărbați care dispuneau de 384 desetine de pământ și 7 colonii (inclusiv

una nepopulată) în județul Soroca cu o populație de 479 bărbați și, respectiv, 5479 desetine de pământ³³.

În pofida descreșterii numărului coloniilor evreiești, unele colonii apar și la sfârșitul anilor '90 ai sec. al XIX-lea. În baza deciziei Comitetului de Miniștri din 10 iunie 1898, ministrul de interne Goremâkin propune confirmarea proiectului de regulament pentru popularea de către evrei a unei părți din moșia „Djenan-Abbad”, din județul Bender, ce aparținea baronului Horațiu Ghințburg. Colonia includea 500 desetine de pământ, inclusiv: 400 desetine urmau a fi împărțite familiilor

³³ AISR, F. 1284, inv. 92, 1874, d. 11, f. 17-17 verso, 19-19 verso.

**Situația demografică și economică a coloniilor evreiești din Basarabia în 1909,
în baza datelor comunităților evreiești***

Coloniile evreiești	Numărul total de coloniști**		Proprietatea funciară (în desetine)		Pământ aflat în proprietate*** (în desetine)			Inventar		Animale	
	Familii	Persoane	În total	La o singură familie	Pământ arabil	Pășuni	Livezi și vii	Caii	Unelte de muncă	Vite cornute	Oi
Dumbrăveni	219	1132	1179	8,48	1093	-	20	178	137	90	347
Liublin	68	411	234	3,77	100 ^{2/3}	90	7 ^{1/3}	54	88	48	16
Vertiujeni	74	397	390	8,30	347 ^{1/3}	-	5 ^{2/3}	39	70	47	-
Valea lui Vlad	120	716	436	5,32	278 ^{2/3}	-	14 ^{1/3}	74	144	61	-
Briceva	153	820	289	3,48	241	-	-	67	32	36	119
Mărculești	158	820	504	4,10	322	120	-	109	179	89	-
În total	792	4296	2942	5,48	2382^{2/3}	210	47^{1/3}	521	617	371	472

* Еврейская энциклопедия. Свод законов о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем, т. IV. – СПб., 1991, с. 390.

** Coloniști cu pământ și fără de pământ și mici-burghezii cu pământ.

*** Cealaltă parte de pământ era ocupată de case, drumuri etc.

de coloniști evreii, fiecare familie primind câte 20 desetine, iar 100 desetine – pentru pășunat și loturile de rezervă. Evreii încheiau cu proprietarul moșiei contracte în care erau stipulate drepturile și obligațiile coloniștilor, modalitatea de achitare a sumelor bănești pentru pământul ocupat, construcția caselor etc. (Руководство 1914, 147). La 19 iunie 1898 decizia Comitetului de Miniștri este confirmată de împărat (Сборник 1904, 203-204). Colonia a fost numită „Rossianka”. Coloniștii erau selectați de proprietarul moșiei sau de urmașii lui, din rândurile evreilor care au absolvit școli agricole, de pomicultură și silvicultură sau alte instituții de învățământ. Erau admiși doar evreii eliberați de serviciul militar și care erau cunoscuți cu munca agricolă. La selectare familiile numeroase aveau prioritate față de familiile puțin numeroase. Coloniștii erau scutiți în primii 4 ani de plata taxelor în folosul proprietarului³⁴.

Despre situația demografică, funciară și economică a comunităților evreiești din Basarabia de la începutul sec. al XX-lea relatează datele statistice din 1909 (Tabelul 2).

Caracterizând coloniile evreiești din Novorosia, autorul studiului dedicat răspândirii agriculturii în rândurile evreilor din Rusia, evidențiază co-

loniile din Basarabia, care au fost fondate pe pământurile luate în arendă (în afară de cele obținute în proprietate particulară). El constată că, din numărul total de 9 colonii câte existau în Basarabia la sfârșitul sec. al XIX-lea, la începutul sec. al XX-lea (1909) au rămas doar 6 colonii. Având de 5 1/2-6 ori mai puține pământuri decât coloniile din gubernia Ekaterinoslav, coloniile evreiești din Basarabia le întreceau cu mult, după numărul de familii, pe cele din Ekaterinoslav. Aceasta se lămurește prin faptul că mai mult de jumătate din coloniști (700 familii) o constituia populația mic-burghezilor, neagricolă. Ca rezultat, coloniile evreiești din Basarabia se deosebesc radical de cele din guberniile Herson și Ekaterinoslav. Chiar și în coloniile cu caracter agricol, doar 1/5 din evreii se ocupau cu munca agricolă, ceva mai mult de 1/5 – cu munca salariată și cca 75% practicau diferite activități – meșteșugul, comerțul etc. (Еврейская 1991b, 758). Un alt autor, descriind coloniile evreiești din Basarabia scria: „Lotul mediu agricol al colonistului (5,48 desetine) este mult mai mic ca al țaranului rus local (8,2 desetine). Prețul unei desetine de pământ constituie cca 300 rub. Mai frecvent este cultivat porumbul (43,09% din suprafața cultivată), grâul (34,44%) și orzul (11,45%). Beneficiul net (1896-1899) de la o deseatină de pământ cultivată cu porumb constituia 70 rub. (fără folosirea muncii salariate), de

³⁴ Statutul coloniei (cele 18 articole ale contractului), a se vedea mai detaliat în: Сборник 1904, 204-205.

la o desetină de grâu – 40 rub. și de la o desetină de orz – 28 rub.; metodele de lucrare a pământului sunt mult inferioare față de nivelul mediu; sistemul de obținere a recoltelor variabile aproape lipsește. În colonii este un număr mare de populație care se ocupă cu comerțul, dar care tinde să se ocupe și cu agricultura; pe de altă parte, agricultorii tot mai mult caută singuri să-și comercializeze cerealele recoltate” (Еврейская 1991a, 390).

Administrația regională era nemulțumită de activitatea evreilor-agricultori. Mareșalul județean al nobilimii din Basarabia Catargi scria în această privință că „coloniile evreiești³⁵ vor exista permanent cu mari abateri de la prevederile Regulamentului în vigoare. Aceștia și-au însușit dreptul de a se ocupa cu tot felul de comerț, inclusiv cu instituirea prăvăliilor, iar comerțul cu băuturi alcoolice adună în permanență în fiecare casă o mulțime de oameni simpli, predispuși la beție, respectiv, fiind înșelați de către evrei”³⁶.

Cu toate că evreii-agricultori beneficiau de anumite privilegii și erau întreprinse unele măsuri de încurajare a agricultorilor, nivelul gospodăresc în coloniile evreiești era destul de scăzut, fapt ce dovedește incapacitatea evreilor de a se ocupa cu agricultura și ireverența lor față de această ramură a gospodăriei, deoarece din fire le era dat să fie negustori sau meseriași. A. Zașciuk descrie în 1857 coloniile evreiești astfel: „...în gospodăriile evreiești pământurile nu sunt lucrate, vităritul ca ramură nu există, locuințele sunt în stare de neglijență, ei asigurându-și existența practicând diferite îndeletniciri și meșteșugul casnic. În pofida eforturilor poliției orașenești și județene de a-i reține în așezările lor, majoritatea coloniștilor locuiesc în oraș” (Защук 1863, 527).

Despre acest fapt scriau în 1868 și autoritățile locale, care comunicau că „...foarte puțini evrei rămaseră în categoria coloniștilor; din cauza incapacității de a-și trăi viața la sat, marea lor majoritate s-a transferat la oraș și se ocupă cu diferite meșteșuguri, îndeosebi cu comerțul”³⁷.

Cauza eșecului transferării evreilor în mediu rural și neacomodarea lor la munca agricolă este lămurită de evreii înșiși din acea perioadă. Negustorii

David Zelenski din Kremenciug, Iosif Rabinovici din Pavlograd și mic-burghezul Iacov Goldenveizer din Uman, care, la sfârșitul anului 1840, prezentând proiectul instituirii unei *colonii exemplare evreiești*, lămuresc eșecul instituirii coloniilor evreiești prin faptul că „...timp de nouăsprezece secole evreii nu s-au ocupat cu lucrarea pământului, față de care au pierdut încrederea. Obșnuiți cu comerțul cu amănuntul, care le aducea, uneori, foloase esențiale, în plus fiind superstițioși din fire, ei n-au observat partea pozitivă a măsurilor întreprinse de guvern, și le-au conceput ca fiind începutul exterminării lor totale; ireverența lor față de viața agricolă își are explicația în incapacitatea înnăscută a tuturor evreilor față de munca fizică”³⁸. Cu referire la eșecul coloniilor evreiești din Bielorusia ei scriau că evreii „...au ales starea de agricultori nu din dragoste față de munca fizică și viața sedentară, dar ca un ultim mijloc de a-și redresa starea de disperare. Deși beneficiau de privilegii, aceasta nu le încurca să se ocupe cu geambașlăcul și alte îndeletniciri. Pentru o sumă mică de bani colonistul primea pașaport și pleca unde dorea; în guberniile Ekaterinoslav și Herson erau foarte mulți evrei. Surugii, morari, vânzători, bucătărese, doici – iată șirul ocupațiilor în care erau încadrații evreii, din rândul coloniștilor, la locuitorii acestor gubernii. În colonii nu avea cine să lucreze; plantațiile au rămas părăsite; permanent băntuia foametea; peste tot domina o stare generală de neglijență, iar sărăcia, împreună cu tristețea îi domina în marea lor majoritate pe coloniști. Coloniile nu numai că nu aveau nimic atrăgător pentru evreii coloniști, dar le sporea dezgustul față de agricultură, făcându-i să creadă, tot mai mult, în ideea că anume evreii nu au aptitudini față de această ramură economică”³⁹. Autorii proiectului constată că trecerea evreilor în categoria coloniștilor a fost dictată, în fond, de dorința de a se „...elibera de prestații și de recrutare”⁴⁰.

Din 1882 evreii din Basarabia au fost supuși unor presiuni considerabile, după ce autoritățile țariste i-au făcut vinovați de tulburările în rândurile populației rurale. În consecință, mulți evrei s-au mutat la oraș, încadrându-se în categoria meșteșugarilor și burgheziei comercial-industriale. Începând cu 1899, puținele colonii rămase au primit

³⁵ Catargi se referea la coloniile evreiești din județele Iași și Soroca, unde comerțul cu băuturi alcoolice se desfășura cu mari încălcări ale Regulamentului (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 875, f. 108 verso).

³⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 875, f. 109.

³⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7681, f. 156.

³⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3328, f. 3.

³⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3328, f. 3 verso-4.

⁴⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3328, f. 4.

sprijinul *Jewish Colonization Association* din Paris. Datorită acestui sprijin, evreii agricultori au putut să-și organizeze comercializarea produselor proprii și să le exporte, cu precădere prin portul Odesa, în țările din Europa. Însă, această măsură puțin ce a schimbat situația coloniilor evreiești din Basarabia (Hausleitner 2008, 79).

Nereușita organizării coloniilor evreiești în Basarabia a fost determinată de faptul că evreii arendau, de regulă, pământul de la moșieri și, după expirarea termenului de arendă, moșierul îi putea alunga în orice moment de pe pământurile arendate. În plus, nici statul nu a manifestat o atenție deosebită față de evreii agricultori, comparativ cu coloniștii străini. Existau și alți factori care au influențat direct rezultatele colonizării: sărăcia și mizeria în care trăiau coloniștii evreii, lipsa de

cunoștințe și deprinderi în sfera agricolă, permanentele secete care pustiau câmpurile, sistemul birocratic cu care se ciocneau coloniștii frecvent, abuzurile de tot felul la construcția caselor pentru evrei, asigurarea proastă cu inventar agricol, forță de tracțiune etc. Dar, după cum am constatat anterior, n-au fost la înălțime nici evreii capitaliști, căroră guvernul le-a acordat mari drepturi în ce privește cumpărarea pământurilor și popularea lor cu coreligionari de-ai lor, mai săraci. Aceștia erau preocupați de afaceri mult mai serioase – cămătăria, comerțul, industria, concesiunile, arenda etc., care la aducea profituri mari și sigure.

Drept rezultat, la începutul sec. al XX-lea, deși formal mai continuau să existe, coloniile evreiești și-au pierdut din statutul lor de altădată și s-au transformat în sate obișnuite (Зеленчук 1979, 205).

Bibliografie

- Hausleitner 2008:** M. Hausleitner, Germanii și evreii în Basarabia în secolele XIX și XX. In: (Eds. St. Ihrh, V. Dumbrava, D. Müller, Ig. Șarov) *Istorie între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii* (Chișinău 2008), 77-84.
- Tomuleț 2002:** V. Tomuleț, *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)* (Chișinău 2002).
- Tomuleț 1998:** V. Tomuleț, *Burghezia evreiască din Basarabia sub raport îndeletnicitar* (în baza datelor statistice inedite din 1858). In: *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socio-umane”* (Chișinău 1998), 73-80.
- Бессарабия 1903:** Бессарабия. Географический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и справочный сборник. Под редакцией П.А. Крушевана (Москва 1903).
- Боровой 1928:** С.Я. Боровой, *Еврейская земледельческая колонизация в старой России* (Москва 1928).
- Еврейская 1991a:** *Еврейская энциклопедия. Свод законов о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем*, т. IV (Санкт Петербург 1991).
- Еврейская 1991b:** *Еврейская энциклопедия. Свод законов о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем*, т. VII (Санкт Петербург 1991).
- Защук 1863:** А. Защук, *Этнография Бессарабской области*. In: ЗООИД, т. V (Одесса 1863), 495-586.
- Зеленчук 1979:** В.С. Зеленчук, *Население Бессарабии и Поднепровья в XIX в.* (Кишинев 1979).
- Зябловский 1842:** Е.Ф. Зябловский *Российская статистика. Часть I. Издание второе* (Санкт Петербург 1842).
- Кепшен 1857:** П. Кепшен, *Девятая ревизия. Исследования о числе жителей России в 1851 году* (Санкт Петербург 1857).
- Накко 1879:** А. Накко, *Бессарабская область в историческом, экономическом и статистическом отношении* (рукопись) (Кишинев 1879). Manuscrisul lucrării se păstrează în fondul de manuscrise al bibliotecii Universității de Stat din Odesa.
- Памятная 1862:** *Памятная книжка Бессарабской области на 1862 год* (Кишинев 1862).
- ПСЗРИ 1830:** *Полное собрание законов Российской Империи, собр. I, т. XXVIII, 1804-1805, отд. 1, №21547* (Санкт Петербург 1830).
- ПСЗРИ 1836:** *Полное собрание законов Российской Империи, собр. II, т. X, 1835, отд. 1, №8054* (Санкт Петербург 1836).
- ПСЗРИ 1845:** *Полное собрание законов Российской Империи, собр. II, т. XIX, 1844, отд. 1, №18562* (Санкт Петербург 1845).

- ПСЗРИ 1847:** Полное собрание законов Российской Империи, собр. II, т. XXI, 1846, отд. 2, №20709 (Санкт Петербург 1847).
- ПСЗРИ 1848:** Полное собрание законов Российской Империи, собр. II, т. XXII, 1847, отд. 1, №20977 (Санкт Петербург 1848).
- ПСЗРИ 1853:** Полное собрание законов Российской Империи, собр. II, т. XXVII, 1852, отд. 1, №26532 (Санкт Петербург 1853).
- ПСЗРИ 1857:** Полное собрание законов Российской Империи, собр. II, т. XXXI, 1856, отд. 1, №30260 (Санкт Петербург 1857).
- ПСЗРИ 1861:** Полное собрание законов Российской Империи, собр. II, т. XXXIV, 1859, отд. 2, №35017 (Санкт Петербург 1861).
- ПСЗРИ 1863:** Полное собрание законов Российской Империи, собр. II, т. XXXVI, 1861, отд. 2, №37553 (Санкт Петербург 1863).
- ПСЗРИ 1867:** Полное собрание законов Российской Империи, собр. II, т. XL, 1865, отд. 2, №41802 (Санкт Петербург 1867).
- ПСЗРИ 1868:** Полное собрание законов Российской Империи, собр. II, т. XLI, 1866, отд. 1, №43354 (Санкт Петербург 1868).
- ПСЗРИ 1871:** Полное собрание законов Российской Империи, собр. II, т. XLII, 1867, отд. 2, №45198 (Санкт Петербург 1871).
- Руководство 1914:** Руководство к русским законам о евреях. Составил присяжный поверенный М.И. Мыш. Издание четвертое, пересмотренное и значительно дополненное (Санкт Петербург 1914).
- Сборник 1904:** Сборник законов о евреях с разъяснениями Правительствующего Сената и циркулярами Министерств. Составили Л.В. Лессен и В. Фридштейн (Санкт Петербург 1904).
- Свод 1833:** Свод Законов Российской Империи. Законы о состояниях (Санкт Петербург 1833).

Jewish colonies in Bessarabia in the 19th century

Abstract

The idea to involve Jews in Russia in agricultural work appeared for the first time at the late 18th - early 19th centuries, having been originated from both Russian statesmen and representatives of the Jewish intellectual elite. Among the first ones we can mention Chatsky with his project of 1788, Frizel and especially Derzhavin, among the latter – Nota Notkin (1798) and I.B. Levinson (the late 1820s). The government was also interested in this idea, intending to make the Jews “useful citizens for the benefit of the State” and use them, along with the Germans and Bulgarians, for the colonization of the territories of Novorossiia.

The final status of the Jewish farmers was confirmed by a special statute from December 26, 1844, under which they had been provided with a number of privileges: exemption for 10 years from payment of all taxes and financial charges (except personal ones) with respect to the land in use, from payment of all arrears on a previous state, from recruitment for a period of 25 years, etc. Each family received 30 dessiatinas of land.

According to the tax census of 1851, in Bessarabia there were registered 1966 Jewish farmers. By 1857 in Bessarabia there were already 13 Jewish colonies: in the counties of Hotin (1), Soroca (6) Iasi (2), Orhei (2), Chisinau (1), and Bender (1).

Later the number of Jewish colonies has declined. In 1874 they had only 8 ones (including an uninhabited): 1 colony in the Iasi county and 7 colonies (including the uninhabited one) in the Soroca county.

Although the Jewish farmers benefited from certain privileges and some measures were taken for their promotion, household level in the Jewish colonies was quite low, which proved the Jews' inability of the agricultural labour and their negative attitude towards this branch of economy, since by their nature they tended to trade and crafts.

Еврейские колонии в Бессарабии XIX века

Резюме

Мысль о привлечении евреев в России к сельскохозяйственному труду впервые возникла в конце XVI - начале XIX веков, как у российских государственных деятелей, так и у представителей еврейской интеллектуальной элиты. Среди первых следует упомянуть Чацкого (проект 1788 года), Фризеля и особенно Державина, среди вторых – Ноту Ноткина (1798), И. Б. Левинсона (конец 20-х годов XIX века). Правительство также было заинтересовано в реализации этого плана, намереваясь сделать евреев „полезными гражданами на благо государства” и использовать их, наряду с немцами и болгарями, для колонизации Новороссии.

Окончательный статус евреев-земледельцев был подтвержден специальным положением от 26 декабря 1844 года. Им предоставлялся ряд привилегий: освобождение на 10 лет от уплаты всех податей и денежных повинностей (кроме частных) в отношении отведенных им во владение земель, от уплаты всех недоимок по прежнему состоянию, в течение 25 лет – от рекрутской повинности и т.д. Каждая семья получала по 30 десятин земли.

По данным ревизской сказки 1851 г. в Бессарабии было зарегистрировано 1966 евреев-земледельцев. К 1857 году в Бессарабии было уже 13 еврейских колоний: в Хотинском (1), Сорокском (6), Ясском (2), Оргеевском (2), Кишиневском (1) и Бендерском (1) уездах.

Впоследствии количество еврейских колоний сократилось. В 1874 году их оставалось только 8 (в том числе одна незаселенная): 1 колония в Ясском уезде и 7 колоний (включая незаселенную) в Сорокском уезде.

Хотя еврей-земледельцы пользовались определенными привилегиями и были приняты некоторые меры для их поощрения, уровень развития еврейских колоний был довольно низок, что доказывает неспособность евреев к сельскому хозяйству и их отрицательное отношение к этой отрасли экономики, так как по своей природе они тяготеют к занятиям торговлей и ремеслами.

28.02.2011

Dr. hab. Valentin Tomuleț, Universitatea de Stat din Moldova, str. A. Mateevici 60, MD-2009, Chișinău, Republica Moldova